

JORDI SAVALL

Jordi Savall és una de les personalitats musicals més polivalents de la seva generació. Fa més de cinquanta anys que dona a conèixer al món meravellosos musicals abandonades en la foscor de la indiferència i de l'oblit. Dedicat a la recerca d'aquestes músiques antigues, les llegeix i les interpreta amb la seva viola de gamba, o com a director. Les seves activitats com a concertista, pedagog, investigador i creador de nous projectes, tant musicals com culturals, el situen entre els principals artífexs del fenomen de revalorització de la música històrica. És fundador, juntament amb Montserrat Figueras, dels grups musicals Hespèrion XXI (1974), La Capella Reial de Catalunya (1987) i Le Concert des Nations (1989) amb els que explora i crea un univers d'emocions i de bellesa, i les projecta al món i a milions d'amants de la música.

Amb la seva fonamental participació en la pel·lícula d'Alain Corneau Tous les Matins du Monde (Cèsar a la millor banda sonora), la seva intensa activitat concertística (140 concerts a l'any), discogràfica (6 enregistraments anuals) i, amb la creació del seu propi segell ALIA VOX fundat conjuntament amb Montserrat Figueras el 1998, Jordi Savall demostra que la música antiga no ha de ser necessàriament elitista i que interessa a un públic de totes les edats cada vegada més divers i més nombrós. La seva ingent tasca de concerts i enregistraments pot ser definida com un assumpte "no simplement de recuperació musical, sinó més aviat d'una reanimació creativa", en paraules del crític Allan Kozinn al The New York Times (2005).

Al llarg de la seva carrera ha enregistrat i editat més de 230 discos de repertoris de música medieval, renaixentista, barroca i del classicisme, amb una especial atenció al patrimoni musical hispànic i mediterrani, que han estat mereixedors de moltes distincions, com els Midem Awards, International Classical Music Awards i un Grammy Award. Els seus programes de concert han convertit la música en un instrument de mediació per a l'entesa i la pau entre pobles i cultures diferents i de vegades enfrontades. No debades, l'any 2008, Jordi Savall fou nomenat Ambaixador de la Unió Europea pel diàleg intercultural i, juntament amb Montserrat Figueras, varen ser investits "Artistes per la Pau" dins del programa "Ambaixadors de bona voluntat" de la UNESCO.

La seva trajectòria artística ha estat considerada un dels motors del renaixement de la música antiga d'Europa, del Nou Món i de la Mediterrània, així com un referent de primer ordre en l'estudi, la interpretació, la direcció i l'apropament a diverses tradicions musicals en un diàleg intercultural de gran significació que ha traspassat totes les fronteres. La seva fecunda carrera musical ha estat mereixedora de les més altes distincions nacionals i internacionals, d'entre les quals cal destacar el títol de Doctor Honoris Causa de les Universitats d'Évora (Portugal), de Barcelona, de Lovaina (Bèlgica), de Basilea (Suïssa) i d'Utrecht (Països Baixos), la insígnia "Chevalier" de la Legió d'Honor de la República Francesa, el Premi Internacional de Música per la Pau del Ministeri de Cultura i Ciència de la Baixa Saxònia, la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya, la Medalla d'Or al mèrit cultural de l'Ajuntament de Barcelona, el Premi europeu Helena Vaz da Silva i el prestigiós Premi Léonie Sonning, considerat el Premi Nobel de la música. "Jordi Savall posa de manifest una herència cultural comuna infinitament diversa. És un home pel nostre temps" (The Guardian, 2011).

PROPERES CONCERTS del TAU - Música Antiga a Tarragona

- 21 OCTUBRE 21.00 h **EL LLIBRE DE MARGUERITE** Museu del Port
Feminisme i mística al s. XIV
- 22 OCTUBRE 21.00 h **FARRAN SYLVAN JAMES & DANIEL ESPASA**
La sonata al segle de les llums Catedral de Tarragona
- **DOBLE CONCERT DE CLAUSURA**
(concerts diferents)
- 28 OCTUBRE 21.00 h **ENSEMBLE O Vos OMNES** Catedral de Tarragona
Selva Morale e Spirituale (Primera part)
- 29 OCTUBRE 21.00 h **ENSEMBLE O Vos OMNES** Catedral de Tarragona
Selva Morale e Spirituale (Segona part)

entrades a la venda a

www.tautarragona.cat

Música antiga

a Tarragona

15 d'octubre de 2022 - 21h.

Catedral de Santa Tecla de Tarragona

JORDI SAVALL & Xavier Díaz-Latorre

FOLLIES & CANARIS

La folia és una de les diverses danses i cançons ballables d'origen popular que es van desenvolupar a la península Ibèrica a les darreries de l'Edat Mitjana. És possible que aquesta dansa es continués fent servir en el seu context original durant bastant de temps abans que el repertori polifònic cortesà, tant vocal com instrumental, l'assimilés més tard, a les darreries del segle XV i començaments del XVI. L'influent teòric espanyol Francisco de Salinas en confirma el seu origen portuguès en el seu tractat De musica libri septem, de l'any 1577. Efectivament, trobem la folia esmentada en diversos documents portuguesos de finals del segle XV; entre d'altres, a les obres del fundador del teatre renaixentista portuguès, Gil Vicente, en les quals és associada a personatges populars, habitualment pastors o camperols cantant i ballant enèrgicament (d'on prové el nom de "folia", que en portuguès vol dir "disbauxa" i "bogeria"), bé com una manera senzilla d'identificar-ne per al públic la condició social o com a celebració d'un desenllaç feliç de la trama. A més, al llarg dels segles XVI i XVII, a les cròniques portugueses de l'època trobem constants referències a grups de pagesos que l'alta noblesa feia anar als seus palaus, amb motiu d'esdeveniments festius com ara casaments o naixements, perquè ballessin la folia.

En el seu Trattado de glosas, de 1553, **Diego Ortiz** inclou diversos arranjaments d'aquest tipus de variacions. Hi fa servir el baix de la folia -com també el de la Romanesca, el Passamezzo Antico i el Passamezzo Moderno- precisament com a esquema harmònic obstinat, que confia al clavecí, i sobre el qual la viola interpreta unes elaboracions melòdiques de gran virtuosisme.

La **Morisca** o **Perra mora**, una dansa amb molt regust àrab en el seu característic esquema rítmic de 5/2, hi apareix en una versió atribuïda a Pedro Guerrero i extreta de l'anomenat Cancionero de Medinaceli, compilat en la segona meitat del segle XVI. Amb el Pésame d'ello, la zarabanda i la chacona, l'esmenta Miguel de Cervantes en la seva novel·la curta, La ilustre Fregona, com una de les danses profanes més de moda a l'època, fins al punt que fins i tot «ha intentado... entrar por los resquicios de las casas religiosas».

Els compositors anglesos dels segles XVI i XVII, com William Byrd, John Bull, Thomas Tomkins, i posteriorment Christopher Simpson o John Playford, van desenvolupar una tradició similar de variacions sobre un ostinato, escollint en ocasions la mateixa forma inicial dels continentals o, més sovint, altres de diferents, i així cada autor es va erigir en hereu dels músics britànics que el van antecedir o en l'inventor de les formes que usaria a les seves obres. Les cançons estròfiques amb un patró harmònic repetit, com el cèlebre **Greensleeves**, solien escriure's amb aquest objectiu, igual que les línies de baix independents sense discants que incloïen, i que anaven des de dues simples notes (com a The Bells, de Bull) fins a llargues melodies de complexa estructura interna.

Un músic connectat a l'escola a Puebla, **Juan García de Zéspedes** (†1678) ens ha deixat l'exhilarant villancico Ay que me abraso, escrit en el característic ritme d'una altra dansa mexicana, la **guaracha**, en la qual els personatges retratats sospiren i pateixen per la calor que els produeix l'emoció de trobar-se davant el Crist nouat.

En entrar al darrer quart del segle XVII, tanmateix, la folia experimenta encara un altre procés d'estandardització en què la versió de la línia del baix donada més amunt esdevé norma (tot assignant a cada to la durada d'un compàs de tres temps), i s'associa també un discant estàndard a la seqüència harmònica així obtinguda. Durant tot el segle XVIII, es converteix a tot Europa en un dels baixos més apreciats, amb unes variacions instrumentals d'un gran virtuosisme, en mans de compositors tan importants com ara Corelli, Alessandro Scarlatti, Vivaldi i Buononcini a Itàlia, Marais i d'Anglebert a França, o Johann Sebastian i Carl Philipp Emmanuel Bach a Alemanya. La Folia de Corelli, inclosa en la seva famosa col·lecció de sonates per a violí i baix continu Op. 5, del 1700, influí de manera especial en el desenvolupament d'una extensa gamma de variacions sobre aquest tema, molt imitades després per un sens fi de compositors menors. No cal dir que, fins i tot en la seva nova forma barroca estandarditzada, la folia continua sent un element fonamental del repertori instrumental ibèric dels segles XVII i XVIII. N'és una mostra particularment encisadora, per exemple, l'arranjament que hi ha a la col·lecció manuscrita d'Antonio Martín y Coll Flores de Música (circa 1690). Cherubini va retre més endavant homenatge a l'origen portuguès de la folia en fer-la servir com a tema principal de l'obertura de la seva òpera L'hôtellerie portugaise, de 1798. Fins i tot alguns virtuoses romàntics del piano, arribant fins al 1867 (Liszt, Rapsòdia espanyola) i el 1931 (Rachmaninov, Variacions sobre un tema de Corelli), la faran servir com a símbol de continuïtat amb una gran tradició de quasi tres segles de brillants variacions per a teclat.

Les **Diferències sobre la Folia** es troben en el manuscrit d'**Antonio Martín y Coll**, que representa la primera evolució barroca (segona meitat del segle XVII) ja que permet variacions més contrastades en jugar amb l'alternança de cançons lentes i ràpides, i la successió de passatges d'un gran virtuosisme i cantilenes més o menys tendres. La instrumentació escollida, que comporta a més del baix de viola de gamba, una arpa triple, una guitarra i unes castanyoles, correspon a la sonoritat característica del gust i la interpretació d'aquella època a la península ibèrica, especialment en formes com ara la Folia, el Fandango o les Jácaras, que serven una relació molt estreta amb els seus orígens populars.

A més a més d'Ortiz, cal destacar molts altres compositors peninsulars de música instrumental que van escriure per a viola de mà, guitarra, clavicèmbal o orgue i que es van servir d'aquests o d'altres baixos continus a les seves obres. En la seva Facultat orgànica de 1626, una de les composicions més influents de la música manierista per a teclat de la Península, l'organista Francisco Correa de Arauxo (ca.1576-1654) va escollir una melodia de baix una mica més llarga per crear un conjunt de variacions d'una bellesa extraordinària: Todo el mundo en general.

Una altra dansa popular espanyola adoptada per altres països europeus com a base per a variacions instrumentals fins a mitjans del segle XVIII va ser els **Canaris**, possiblement sorgida a les illes Canàries. Descrites sovint, encara que no sense una certa fascinació, val a dir-ho, com a "bàrbares" o "immorals", aquestes danses van esdevenir números cortesans que s'adequaven al gust barroc i perdien, en aquest interval, gran part de les seves característiques populars inicials. Però fins i tot així, es van mantenir com un dels components centrals del repertori instrumental europeu.

Per part seva, els compositors italians de finals del manierisme i principis del barroc van cultivar extensament aquest gènere a les seves obres instrumentals per a solista o per a conjunt instrumental, com a la **Gallarda Napolitana** (Intavolatura de cimbalo, 1576) d'**Antonio Valente** o en les diferents col·leccions publicades durant la primera meitat del segle XVII per Salomone Rossi (1570-ca.1630), Biagio Marini (ca. 1587-1663) o Tarquinio Merula (1594 o 95-1665), entre d'altres.

Com succeeix amb pràcticament tots els gèneres de música instrumental dels segles XVI i XVII, no hem d'oblidar que la majoria de les variacions sobre una dansa publicades durant aquests dos segles van ser obra d'autors que eren, al seu torn, egregis virtuoses i que desitjaven amb les seves composicions donar mostres d'un domini tècnic de l'instrument sovint consubstancial a la seva extremada habilitat en la improvisació. Com a norma general per a la interpretació durant aquest període, no només s'esperava d'altres instrumentistes ansiosos per tocar les esmentades obres que afegissin floritures ad libitum i disminucions a la partitura; en cap cas, dues execucions d'una mateixa obra a càrrec del mateix intèrpret, ja en fos l'autor o un altre virtuós, mai no serien idèntiques. En molts sentits, una versió impresa d'una obra instrumental manierista o barroca (especialment en el cas de la música peninsular i italiana dels segles XVI i principis del XVII) pot ser únicament considerada d'aquest manera: com una versió, que no intenta, de cap manera, presentar un text definitiu i canònic d'aquesta obra. Precisament per això, i fins a cert punt, s'assembla més a l'enregistrament en directe d'una actuació de jazz, on s'aprecia totalment l'espontaneïtat de la improvisació, que a l'ideal decimonònic d'un Urtext inamovible. En un repertori basat no tant en les consideracions purament formals o contrapuntístiques com en una successió d'elaboracions virtuoses lliures a partir d'una línia de baix preexistent, la recerca de la vertadera "autenticitat" en una interpretació moderna ha de tenir en compte el redescobriments d'aquest inesgotable element de permanent creativitat personal. Per aquest motiu, aquest programa no es caracteritza tan sols per la constància de l'element improvisador en la manera de pensar les obres interpretades, sinó que inclou un fragment d'improvisació real col·lectiva.

Jordi Savall, Rui Vieira Nery

FOLLIES & CANARIS

De l'Antiga Europa al Nou Món

Diego Ortiz
Recercadas sobre Tenores
Folia IV - Passamezzo antico I - Passamezzo Moderno III
Ruggiero IX - Romanesca VII - Passamezzo moderno II

Gaspar Sanz
La Miñona de Cataluña & Canarios
(Guitarra)

Pedro Guerrero Moresca
Anònim Greensleeves to a Ground
Tradicional de Tixtla (Mèxic) / improvisacions Guaracha

Les tradicions catalanes
La Cançó del lladre
N'Amèlia està malalta

Antonio Martín y Coll (& improvisacions)
Diferencias sobre las Follías

The Lancashire Pipes
(The Manchester Gamba Book)
A Pointe or Preludium - The Lancashire Pipes
The Pigges of Rumsey - Kate of Bardie - A Toy

Francisco Correa de Arauxo Glosas sobre "Todo el mundo en general"
Anònim / improvisacions Canaris
Antonio Valente / improvisacions Gallarda napolitana - Jarabe loco (jarocho)

Jordi Savall
Viola de gamba soprano, Anònim italià, ca. 1500
Viola de gamba de 6 cordes, Pellegrino Zanetti, Venècia 1553
Viola de gamba baixa de 7 cordes, Barak Norman, Londres 1697

Xavier Díaz-Latorre
Guitarra

Amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

ORGANITZA

 Tarragona
turisme

 AJUNTAMENT DE
TARRAGONA

 ENSEMBLE
OVOS OMNES

COL·LABORA

 Diputació Tarragona

 ic3c Institut
Català de les
Empreses
Culturals

 Port Tarragona